رویش روان شناسی، سال۱۰ ، شماره۷، شماره پیاپی ۶۴، مهر ۱۴۰۰
Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal(RRJ),10(7), 2021

مروری بر نظریات توطئه در ارتباط با کووید-۱۹ و پیش‌بین‌ها و پیامدهای روانشناختی باور به آنها

A review of Covid-19 conspiracy theories, and psychological determinants and consequences of belief in them

دکتر پگاه نجات (نویسنده مسئول)
استادیار روان‌شناسی، گروه روان‌شناسی، دانشکدهٔ علوم تربیتی و روان-شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
فاطمه رضوان‌دل رمزی
دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، گروه روان‌شناسی، دانشکدهٔ علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
فاطمه یالپانیان
دانشجوی کارشناسی روان‌شناسی، گروه روان‌شناسی، دانشکدهٔ علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

چکیده

در پی وقوع همه گیری جهانی ویروس کووید-۱۹، باورهایی پیرامون منشأ و دلیل انتشار آن شروع به ظهور و رواج در گفتمان روزمرهٔ فرهنگ‌های مختلف نمود. این باورها از نظر محتوا و ساختار با نظریات شناخته شده تحت عنوان نظریات توطئه در ادبیات روانشناسی اجتماعی مطابقت دارند. در مدت زمان گذشته از شیوع کووید-۱۹ پژوهش‌هایی در رابطه با پیش‌بین‌ها و پیامدهای باور به این نظریات انجام گرفته‌اند. مقالهٔ حاضر به مرور و دسته بندی یافته‌های این پژوهش‌ها می‌پردازد، از جمله اینکه ماهیت و محتوای نظریات توطئهٔ مرتبط با کووید-۱۹ چه هستند، پیش-بین‌های شخصیتی باور به آنها کدام موارد هستند، چه پیامدهایی برای استفاده از راهبردهای بهداشتی پیشگیرانه در سطح جامعه دارند، و چگونه می‌توان با شیوع آنها مقابله کرد. بنا بر این پژوهش‌ها، هیجانات (ترس و عصبانیت)، ترجیحات سیاسی، خوشبینی و بدبینی، و احساس درماندگی و عدم اطمینان رایج‌ترین پیش‌بین‌های باور به نظریات توطئه بودند. در خصوص پیامدها، باور به نظریات توطئه در مورد ویروس کووید-۱۹ با مبادرت کمتر به رعایت دستورات بهداشتی مخصوصا رعایت فاصلهٔ اجتماعی، و همچنین ابراز خشونت و بیگانه هراسی بیشتر مرتبط بود. یافته های این مطالعهٔ مروری نه تنها برای دولت ها و مسئولان بهداشت عمومی، بلکه برای سازمان های مرتبط و جوامع نیز می‌تواند مفید واقع شود.

واژه‌های کلیدی: *کووید-۱۹، ویروس کرونا، نظریات توطئه، باورهای توطئه.*

Dr. Pegah Nejat *
Assistant Professor of Psychology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
p_nejat@sbu.ac.ir
Fatemeh Rezvandel-Ramzi
Msc Student of General Psychology, Department Of Psychology, Faculty Of Education And Psychology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
Fatemeh Yalpanian
BA Student of Psychology, Department Of Psychology, Faculty Of Education And Psychology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Abstract

Following the worldwide outbreak of Covid-19, beliefs concerning its origin and contributing factors began to appear and disseminate in the everyday discourse of various cultures. With respect to content and structure, these beliefs conform to theories known as conspiracy theories in the social psychological literature. During the time since the outbreak of Covid-19, studies regarding predictors and consequences of belief in these theories have been conducted. The present paper aims to review and categorize findings of these studies, including the nature and content of Covid-19 conspiracy theories, their dispositional correlates, their implications for the use of preventive health strategies at the societal level, and what can be done to discontinue their dissemination. According to review studies, emotions (especially fear and anger), political orientation, optimism and pessimism, hopelessness, and uncertainty were among the most common determinants of belief in conspiracy theories. Regarding consequences, belief in conspiracy theories about Covid-19 was mostly related to less commitment to health protocols, especially keeping the social distance, expression of violence, and xenophobia. The findings of this review paper may benefit governments and public health officials, as well as associated organizations and society as a whole.

Keywords: *Covid-19, Coronavirus, conspiracy theories, conspiracy beliefs.*

نوع مقاله : مروری سیستماتیک	دریافت : خرداد ۱۴۰۰	پذیرش: خرداد ۱۴۰۰	ویرایش نهایی : مهر ۱۴۰۰

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]

[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

مقدمه

نظریات توطئه مجموعهٔ خاصی از باورها هستند که در مورد عوامل دخیل در شروع یک فاجعه و شناسایی افراد قابل اعتماد از غیر قابل اعتماد ایده‌پردازی می‌کنند (وان پروایجن و داگلاس[۱]، ۲۰۱۷). با بروز یک فاجعهٔ ملی یا جهانی برخی از مردم با تولید و پرورش نظریات توطئه دنبال دلیل و منطقی هستند که رفتار و اندیشه‌شان را راهنمایی و هدایت کند (اولکسی، وناک، میسون و لیس[۲]،۲۰۲۱)، و به آشوبی که تجربه می‌کنند معنا دهد (فرنکس، بانگرتر، باور، هال و نورت[۳]، ۲۰۱۷). در این راستا، گروهی از قدرت‌مدارانِ ذی‌نفع را عامل بروز آن اتفاق ناگوار می‌دانند (گورتزل[۴]، ۱۹۹۴؛ میلر و ساندرز[۵]، ۲۰۱۶).

تمایل به انتشار نظریات توطئه ذهنیت توطئه[۶] نام دارد که با شروع یک فاجعه اوج می‌گیرد (یوسینسکی و پرنت[۷]، ۲۰۱۴). یک ذهنیت توطئه‌گرا با احتمال بیشتری اطلاعات اشتباه را باور کرده و به انتشار آنها دامن می‌زند (بسی، کلتو، دیویدسکو، اسکالا، کالدارلی و کواتروسیوچی[۸]، ۲۰۱۵). زمانی که دسترسی به اطلاعات دقیق و قابل اعتماد وجود نداشته باشد، اعتماد به اطلاعات، منابع اطلاعات و خبرگزاران پایین باشد، یا هنگامی که اطلاعات کامل و مستحکم به ندرت به دست آیند مردم به نظریات توطئه متوسل می‌شوند (آلپورت و پستمن[۹]، ۱۹۴۶). با انتشار این نظریات افرادی با قبول آن‌ها دشمنانی فرضی یا دولت‌ها را به عنوان دستان پشت پرده شناخته و آنها را در مسند تقصیر قرار می‌دهند. آنگاه خود را به عنوان واحدی از «مردم» از «دیگرانِ مقصر» جدا می‌کنند (یابلوکوف[۱۰]، ۲۰۱۵).

نظریات توطئه یا دسیسه‌های جهانی را هدف قرار می‌دهند یا درمورد وقایع خاصی ایده‌پردازی می‌کنند (هیونمن و ورمس[۱۱]، ۲۰۱۸). برای نمونه، افرادی می‌پندارند که پدیدهٔ گرم شدن زمین ادعایی دروغین است که توسط دانشمندان مطرح شده و اساس این ماجرا تأمین بودجهٔ دولت برای تامین تحقیقات‌شان است (سوییفت[۱۲]، ۲۰۱۳). برخی ادعا دارند در مرگ پرنسس دایانا دولت و منافع او دخیل بوده است (داگلاس و ساتن، ۲۰۰۸)، و عده‌ای حملهٔ تروریستی ۱۱ سپتامبر را توطئهٔ داخلی می‌دانند (سان‌استاین و ورمیول[۱۳]، ۲۰۰۹). این نظرات از آن نظر جالب توجه و قابل قبول به نظر می‌رسند که ساختاری شناخته شده و مطابق با فرهنگ جوامع دارند که چارچوب داستانی و اعتقادات پیشینیان ما را به ارث برده‌اند (سیکالا[۱۴]، ۱۹۹۰). ظهور نظریات توطئه اتفاقی جدید و معاصر نیست و هر دورانی از تاریخ با نظریات توطئهٔ خاص خود مواجه بوده است (یوسکینسکی و پرنت، ۲۰۱۴).

بحران شیوع کووید-۱۹ زمینه را برای گسترش نظریات توطئه فراهم کرده و باور به این نظریات به دلیل تأثیر گذاشتن بر رفتار بهداشت عمومی در رابطه با جلوگیری از گسترش بیماری کووید-۱۹ و تسهیل روند واکسیناسیون مهم تلقی می‌شود. هدف از نگارش مقاله حاضر انجام مروری بر مطالعات مرتبط با باور به نظریات توطئه پیرامون بیماری کووید-۱۹، پیش بین های باور به این نظریات و پیامد های رفتاری حاصل از این باورها است. این بررسی به مقامات سیاسی، مسئولین بهداشتی، متخصصان و محققان کمک می کند تا به تصمیم مبتنی بر شواهد دست یابند.

نظریات توطئه و کووید-۱۹

1 Van Prooijen & Douglas
2 Oleksy, Wnuk., Maison & Łyś,
33 Franks, Bangerter, Bauer, Hall & Noort
4 Goertzel
5 Miller & Saunders
6 Conspiracy thinking
7 Uscinski & Parent
8 Bessi, Coletto, Davidescu, Scala, Caldarelli & Quattrociocchi
9 Allport & Postman
10 Yablokov
11 Huneman & Vorms
12 Swift
13 Sunstein & Vermeule
14 Siikala

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

با شروع سال ۲۰۲۰ اخبار شیوع ویروس کرونا در شهر ووهان چین به گوش رسید. در ابتدا بسیاری دولتمردان از جمله رییس جمهور وقت آمریکا ترامپ اعلام کردند که این ویروس مخرب‌تر از یک آنفولانزای ساده نیست (مونتانارو[۱]، ۲۰۲۰)، اما وخامت اوضاع با افزایش تعداد مبتلایان مشخص شد، و با جهانی شدن سرایت آن، در اواسط ماه مارس جرقه‌های اولیهٔ نظریات توطئه در مورد علت شیوع این ویروس آغاز شد و تا پایان ماه مارس، حمایت اشخاص معروف سیاسی و سلبریتی‌ها فراگیری این نظریات را دوچندان کرد (برانس، هرینگتون و هرکامب[۲]، ۲۰۲۰). در یک نظرسنجی که در اوایل ماه مارس با شرکت ۱۵۰۰ آمریکایی انجام شد، ۴۹ درصد آمریکایی‌ها باور داشتند که ویروس کرونا ساختهٔ دست بشر است، ۴۴ درصد اعتقاد داشتند که این بیماری به دلایل سیاسی بیش از اندازه جدی گرفته شده است و ۱۳ درصد دیگر معتقد بودند که کرونا یک فریب است (اکانمیست[۳]، ۲۰۲۰). البته باور به این نظریات بیشتر از سمت مردم عادی صورت می‌گیرد تا متخصصان (راتموند، فرخاری، آزودو و زیمر[۴]، ۲۰۲۰).

در دنیای مدرن کنونی دسترسی به اینترنت و فعالیت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، شیوع نظریات توطئه را تسریع می‌کند (داگلاس، ساتن، کلان، هاروی و داتری، ۲۰۱۵). در ارتباط با کرونا افرادی که از صفحات اجتماعی مجازی خود به عنوان منبع اطلاعاتی خود استفاده می‌کنند، به احتمال بیشتری درگیر نظریات توطئه شده و زودتر آن‌ها را می‌پذیرند (رومر و جیمیسون[۵]، ۲۰۲۰). به علاوه، اهمیت و فراگیری موضوع ویروس کرونا باعث شده که اطلاعات غلط و گمراه‌کننده از جمله علت شیوع ویروس و راه‌های درمان آن، با سرعت و حجمی غیرقابل‌کنترل در حال گردش باشند. خبرگزاری‌ها و گروه‌های شخصی و عمومی در صفحات مجازی مثل توییتر و فیسبوک پرطرفدارترین سکوی انتشار نظریات توطئه هستند (ایکرت، سوپوری، دی، ویلکینز، پاجت و نواک[۶]، ۲۰۱۶). و با این سرعت و حجم، خبرگزاری‌های موثق به سختی زمان می‌یابند تا اعتبار و وثوق خبر را پیش از انتشار بررسی کرده و اطمینان حاصل کنند (شهسواری، هالر، تانقرلینی و رویچوداری[۷]، ۲۰۲۰). حاصل این آشوب خبری پدیده‌ای است که سازمان بهداشت جهان[۸] آن را *فراگیری اطلاعاتی*[۹] می‌داند. سازمان بهداشت جهان بیان کرده "در شرایط حال حاضر ما تنها با ویروس کرونا نمی‌جنگیم بلکه در میدان جنگ با یک *فراگیری اطلاعاتی* نیز هستیم" (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۲۰). اخبار منتشر شده در منابع اطلاعاتی مختلف در ۸۷ کشور دنیا نشان می‌دهد از تاریخ ۳۱ دسامبر ۲۰۱۹ تا ۵ آپریل سال ۲۰۲۰، ۲۳۱۱ مورد اخبار درمورد نظریات توطئه و شایعات وجود داشته است. که از این بین ۲۴ درصد درمورد مرگ‌بار بودن و سرایت ویروس، ۲۱ درصد درمورد عوامل کنترل، ۱۹ درصد درمورد شیوهٔ درمان، ۱۵ درصد درمورد علت بیماری، ۱ درصد خشونت و ۲۰ درصد موارد متفرقه بوده است (اسلام، سرکار، خان، کمال، حسن و کبیر[۱۰]، ۲۰۲۰).

پژوهشگران نظریات توطئه درمورد کرونا را به شکل‌های مختلفی دسته‌بندی کرده‌اند. بنا بر تقسیم‌بندی گگارتی و هیگل[۱۱] (۲۰۲۰)، نظریات توطئه یا چین و ووهان را مرکز توجه قرار می‌دهند، و یا حول محور واکنش جهانی و واکنش دولت کشورهای مختلف در مواجهه با کووید-۱۹ می‌چرخد. در یک دسته‌بندی دیگر (اولکسی و همکاران، ۲۰۲۱) برخی از نظریات توطئه گروه‌هایی اغتشاش‌زایی را مقصر می‌دانند که به نحوی از شیوع ویروس کرونا بهره می‌برند، درحالیکه برخی دیگر از نظریات، دولت‌ها و سیاستمداران را مقصر می‌پندارند. بنا بر این دسته از نظریات توطئه، دولت‌ها و سیاستمداران در حال مخفی کردن علت اصلی شیوع ویروس کرونا هستند تا به منافعی دست یابند. اولانتونجی، آیاندله، آشیرودین و اولانیرو[۱۲] (۲۰۲۰) نشان دادند محبوب‌ترین نظریات توطئه در کشور نیجریه کووید-۱۹ به عنوان یک بزرگ‌نمایی از سوی دولت و رسانه، و کووید-۱۹ به عنوان یک سلاح زیست‌شناختی مورد طراحی توسط چین هستند.

1 Montanaro
2 Bruns, Harrington & Hurcombe
3 Economist
4 Rothmund, Farkhari, Azevedo & Ziemer
5 Romer & Jamieson,
6 Eckert, Sopory, Day, Wilkins, Padgett, & Novak
7 Shahsavari, Holur, Tangherlini. & Roychowdhury,
8 World Health Organization (WHO)
9 Infodemic ("information" و "epidemic" هم‌آوردی از)
10 Islam, Sarkar, Khan, Kamal, Hasan & Kabir,
11 Gogarty & Hagle
12 Olatunji, Ayandele, Ashirudeen & Olaniru

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

برخی پژوهشگران کوشیده‌اند با بهره‌گیری از تحلیل شبکه[1] به شناسایی نظریات توطئه در ارتباط با ویروس کرونا بپردازند (برای نمونه برانس و همکاران، ۲۰۲۰؛ جولی و پترسون[2]، ۲۰۲۰؛ اولکسی و همکاران، ۲۰۲۱). بنابر یافته‌های این پژوهش‌ها اصلی‌ترین این نظریات عبارتند از: ۱) ویروس کرونا با به راه افتادن اینترنت نسل پنجم فعال شده است.؛ ۲) ویروس کرونا یک سلاح زیست‌شناختی است که توسط آمریکایی‌ها و یا چینی‌ها برای تسلط بر بازار جهانی ساخته شده و عمدا یا تصادفا منتشر شده است؛ ۳) این ویروس اختراع بیل گیتس است که در نظر دارد بعدا تحت پوشش واکسن آن رژیم برتری را راه‌اندازی کند؛ ۴) شیوع ویروس کرونا در راستا و موازی با نظریه توطئهٔ کیو-اِنان[3] است. کیو-اِنان خود یک نظریهٔ توطئهٔ راست‌گرا در آمریکا است که بیان می‌دارد دونالد ترامپ و دولتش در حال مبارزه با شبکه‌های پنهان و فاسدی هستند که ایالت متحده آمریکا را کنترل و رهبری می‌کنند. ۵- نظریاتی که کووید-۱۹ را حقه و بزرگ‌نمایی دولت‌ها و رسانه می‌دانند.

پیش‌بین‌های باور به نظریات توطئه در رابطه با کووید-۱۹

هیجانات، ترجیحات سیاسی و عوامل فرهنگی-اجتماعی، خوشبینی و بدبینی، و عدم اطمینان و احساس درماندگی به عنوان پیش-بین‌های باور به نظریات توطئه در ارتباط با کووید-۱۹ مدنظر قرار گرفتند که در ادامه به توضیح یافته‌های مرتبط با هر کدام پرداخته می‌شود.

هیجانات

ایجاد آمادگی برای مقابله با خطر و انتقال اطلاعات از جمله نقش‌های منتسب به هیجانات هستند (اسلاویک، فینوکا، پیترز و مک گرگور[4]، ۲۰۰۴). از میان هیجانات اصلی، دو هیجانی که بیشتر از سایرین مورد توجه محققان نظریات توطئهٔ مربوط به کووید-۱۹ قرار گرفته است ترس و عصبانیت است. ترس و عصبانیت هیجاناتی هستند که در مواجهه با موقعیت استرس‌زا ظاهر می‌شوند. درحالیکه ترس باعث عدم اطمینان شخص می‌شود، عصبانیت انسان را آمادهٔ مقابله و کنار آمدن با شرایط استرس‌زا می‌کند (گروننديک و بنکس[5]، ۲۰۱۴؛ مونز، آیزنبرگر و تیلور[6]، ۲۰۱۰).

بیماری کووید-۱۹ علاوه بر قربانیان جانی قربانیان روانی نیز دارد (ترالس، اوهیگینز، کاستالدلی‌مایا و ونتریگلیو[7]، ۲۰۲۰). از مشکلات روان‌شناختی به وجود آمده ترس است (ون بول، بیکر، بوگیو، کاپرارو، سیچوکا، سیکارا[8] و همکاران، ۲۰۲۰). احساس ترس می‌تواند فرد را از خطرپذیری بازدارد (کاپلو، کارن و انگولد[9]، ۲۰۱۵). و برعکس، پایین بودن افراطی سطح احساس ترس در انسان او را به خطرپذیری ناموجه برای برآورده کردن خواسته‌های اجتماعی یا لذت شخصی هدایت می‌کند (ساچل، بیکن، فیرث و کور[10]، ۲۰۱۸). در مطالعهٔ هارپر، ساچل، فیدو و لاتزمن[11] (۲۰۲۰) ترس از کرونا با رعایت بیشتر پروتکل‌های بهداشتی معطوف به پیشگیری از کووید-۱۹ مرتبط بود.

در پژوهش دیگری، هان، چا و لی[12] (۲۰۲۰) رابطهٔ بین ترس و پذیرش و بازانتشار نظریات توطئه مربوط به ویروس کرونا را در کره جنوبی مورد بررسی قرار دادند. انتظار این بود که سطوح بالای ترس با اعتقاد به نظریات توطئه مرتبط باشد، اما نتایج به دست آمده این فرضیه را تایید نکردند. افرادی که سطح ترس بالاتری داشتند در تمایل به اعتقاد و پخش کردن نظریات توطئه با افرادی که سطح ترس پایین‌تری داشتند متفاوت نبودند. از مجموع دو مطالعهٔ هارپر و همکاران (۲۰۲۰) و هان و همکارانش (۲۰۲۰) می‌توان چنین برداشت نمود

1 Network analysis
2 Jolley & Paterson
3 Q-Anon
4 Slovic, Finucane, Peters & MacGregor
5 Groenendyk & Banks,
6 Moons, Eisenberger & Taylor
7 Torales, Higgins, Castaldelli-Maia & Ventriglio,
8 van Bavel, Baicker, Boggio, Capraro, Cichocka, Cikara
9 Kaplow, Curran, Angold & Costello
10 Satchell, Bacon, Firth & Corr
11 Harper, Satchell, Fido & Latzman
12 Han, Cha & Lee,

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

که احتمالا ترس از یک فاجعه بیشتر از آن که اعتقاد انسان نسبت به نظریات توطئه را پیش‌بینی کند رفتارهای پیش‌گیرانه را انگیزه‌مند می‌کند.

در مواجهه با یک موقعیت تشنج‌زا، افراد عصبانی به ندرت به بررسی شرایط پرداخته و به جای آن مستقیما وارد عمل می‌شوند. در چنین شرایطی، اطلاعات، بخصوص اطلاعاتی که با عقاید فرد ناسازگار باشد سخت‌تر پردازش می‌شود (مکوئن، وولاک، کیل و مارکوس[1]، ۲۰۱۰). از طرفی افراد عصبانی تمایل دارند احساسات خود را به نحوی بروز دهند (گروننديک و بنکس، ۲۰۱۴). بنابراین، دور از انتظار نیست که با شروع قرنطینه در کشورهای مختلف، آمار خشونت خانگی افزایش یافته است (گراهام-هریسون و کو[2]، ۲۰۲۰). هان و همکاران (۲۰۲۰) در بررسی رابطهٔ بین تجربهٔ احساس عصبانیت و تمایل به اعتقاد به نظریات توطئه در کرهٔ جنوبی دریافتند شرکت‌کنندگانی که سطح عصبانیت بیشتری داشتند تمایل بیشتری به معتبر دانستن و به اشتراک گذاشتن ادعاهای غلط گزارش دادند. نکتهٔ قابل توجه دیگر قوی‌تر بودن این رابطه در میان محافظه‌کاران نسبت به آزادی‌خواهان بود، که به معنای تعدیل شدن رابطهٔ بین احساس عصبانیت و گرایش به پذیرش نظریات توطئه توسط باورهای اجتماعی-سیاسی است.

ترجیحات سیاسی و عوامل فرهنگی و اجتماعی

یکی از عواملی که مردم را به سمت باور به نظریات توطئه سوق می‌دهد عدم شفافیت دولتمردان و اخبار متناقض جناح‌های مختلف سیاسی است (الکات، بوکسل، کانوی، گنتزکو، ثالر و یانگ[3]، ۲۰۲۰؛ برانس و همکاران، ۲۰۲۰). برای مثال با ورود این ویروس به امریکا، در حالیکه لیبرال دموکرات‌ها بر جدیت این ویروس اصرار می‌ورزیدند، جمهوری‌خواهان آن را تهدیدی جدی به حساب نمی‌آوردند (بوچمپ[4]، ۲۰۲۰). موتا، استکولا و فرهارت[5] (۲۰۲۰) اخبار مربوط به کرونا را از خبرگزاری‌های مختلف رسمی و غیر رسمی متعلق به دو جناح سیاسی مقایسه کردند. یافته آن بود که خبرگزاری‌های راست اخبار غلط بیشتری درمورد ویروس کرونا، منشا و راه‌های درمان آن منتشر کردند. همچنین، جمهوری‌خواهان به احتمال بیشتری اخبار غلط را باور و آن‌ها را بازنشر می‌کردند.

با انتشار ویروس کرونا عده‌ای از پوپولیست‌های راست‌گرا با دانشمندان و دستگاه‌های بهداشت دولتی مخالفت کردند (اونس و هارگیتای[6]، ۲۰۲۰). بسیاری از آنها وخامت اوضاع را زیر سوال بردند و به وضوح از برخی از نظریات توطئه حمایت کردند (لاسکو[7]، ۲۰۲۰). برخی پژوهشگران نتیجه‌گیری کردند که بین نظریات توطئه و ایدئولوژی راست‌گرایی رابطه وجود دارد (ساتن و داگلاس، ۲۰۲۰؛ فریمن، ویت، رزبروک، پتیت، کازیر، ایست[8] و همکاران، ۲۰۲۰). با این حال، اربل و هابر[9] (۲۰۲۰) دیدگاه پوپولیسیتی، و نه جناح سیاسی، را منشأ گرویدن به نظریات توطئه، تولید و انتشارشان در نظر گرفتند. در مطالعهٔ ایشان، بین نگرش پوپولیستی و اعتماد به دستگاه‌های سیاسی و علمی در گروه نمونهٔ اتریشی رابطهٔ منفی وجود داشت. علاوه بر این، نگرش پوپولیستی باور به نظریات توطئه را ورای جناح سیاسی مورد حمایت پیش‌بینی نمود. البته در این‌جا نکتهٔ قابل توجهی وجود دارد که آمبرس و استویکا[10] (۲۰۲۱) به آن اشاره کردند: معنای راست‌گرایی و چپ‌گرایی در ایدئولوژی سیاسی کشورهای مختلف تا حدی متفاوت است. برای مثال، ایدئولوژی راست‌گرایان اروپایان شرقی به طرز تفکر چپ‌گرایان اروپای غربی نزدیک‌تر است. همچنین ایدئولوژی چپ‌گرایان اروپای غربی نیز به راست‌گرایان اروپای غربی نزدیک‌تر است. بنابراین، در تعمیم نتایج پژوهش‌ها به سایر کشورها باید احتیاط نمود.

فردگرایی و جمع‌گرایی فرهنگی به عنوان یک ویژگی متمایزکنندهٔ فرهنگ‌ها از یکدیگر در پیش‌بینی باور به نظریه‌های توطئه مطرح شده است. جوامع فردگرا جوامعی هستند که در آنها نیازهای فرد بر نیازهای جمع تقدم دارد. در مقابل، در جوامع جمع‌گرا نیازهای جمع بر نیازهای فرد مقدم است (هوفستد، هوفستد و مینکوو[11]، ۲۰۱۰). جوامع جمع‌گرا اهمیت ویژه‌ای برای هنجارهای اجتماعی قائل هستند

1 MacKuen, Wolak, Keele & Marcus
2 Graham-Harrison & Kuo
3 Allcott, Boxell, Conway, Gentzkow, Thaler, & Yang
4 Beauchamp
5 Motta, Stecula & Farhart
6 Evans & Hargittai,
7 Lasco
8 Freeman, Waite, Rosebrock, Petit, Causier, East
9 Eberl &Huber
10 Stoica & Umbreș
11 Hofstede, Hofstede & Minkov,

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

و با رعایت این هنجارها و قوانین اجتماعی است که نظم و هماهنگی جامعه حفظ می‌شود (میلر، برسوف و هاردوود[1]، ۱۹۹۰). تمایل به متمایز بودن از دیگران در فردگرایی پیش‌بین باور به نظریات توطئه بوده است (هارت و گریثر[2]، ۲۰۱۸).

بیدلستون، گرین و داگلاس[3] (۲۰۲۰) به بررسی این موضوع در کشور انگلستان پرداختند که آیا فردگرایی و جمع‌گرایی می‌تواند پیش‌بین مبادرت به اقدامات پیشگیرانه در مقابل کووید-۱۹ باشد یا خیر. این پژوهشگران احساس درماندگی و نظریات توطئه را به عنوان میانجی‌گر در رابطهٔ بین فردگرایی/جمع‌گرایی و رعایت رفتارهای بهداشتی و اجتنابی در نظر گرفتند. در این پژوهش بین فردگرایی عمودی[4] و افقی[5] و جمع‌گرایی عمودی[6] و افقی[7] تمایز گذاشته شد. جمع‌گرایی عمودی و جمع‌گرایی افقی هر دو در این باور که فرد جزیی از یک جمع است اشتراک نظر دارند. تفاوت در این است که در جمع‌گرایی افقی برابری اهمیت ویژه‌ای دارد و به همهٔ اعضا یکسان نگریسته می‌شود. در مقابل، جمع‌گرایی عمودی نابرابری در جامعه را می‌پذیرد. در هر دو نوع فردگرایی نیز فرد به عنوان موجودی خودمختار شناخته می‌شود و تفاوت آنها در این است که در فردگرایی عمودی نابرابری مورد پذیرش است اما در فردگرایی افقی خیر (سینگلیس، تریاندیس، بهاوک و گلفاند[8]، ۱۹۹۵). بیدلستون و همکاران (۲۰۲۰) دریافتند که فردگرایی عمودی و رعایت فاصلهٔ اجتماعی رابطهٔ عکس دارند، و این رابطه توسط احساس درماندگی و باور به نظریات توطئه تبیین می‌شود. همچنین مشخص شد که جمع‌گرایی عمودی رابطهٔ مستقیم با رعایت فاصلهٔ اجتماعی دارد. جمع‌گرایی افقی با میانجی‌گری احساس درماندگی رعایت فاصلهٔ اجتماعی را پیش‌بینی می‌کند. در نهایت اینکه جمع‌گرایی افقی هم به صورت مستقیم و هم از طریق میانجی‌گر احساس درماندگی رفتار شست و شوی دست‌ها را پیش‌بینی کرد. با توجه به یافته‌ها به نظر می‌رسد که کنترل رفتار و پیاده کردن دستورهای بهداشتی لازم جهت مقابله با یک بیماری فراگیر مانند کرونا در جوامع جمع‌گرا ساده‌تر باشد.

به عنوان یک عامل فرهنگی-اجتماعی شناخته‌شدهٔ دیگر، آدام-تروایان، وگنر-اگر، موتیل، ارسیزفسکی، ایمهف، زیمر[9] و همکاران (۲۰۲۰) در مطالعهٔ فراتحلیلی خود، رابطهٔ مردسالاری و نظریات توطئه را مورد بررسی قرار داده و دریافتند که بین مردسالاری و پذیرش نظریات توطئه رابطهٔ مستقیم وجود دارد.

خوشبینی و بدبینی

خوشبینی[10] و بدبینی[11] ویژگی‌هایی خصلتی هستند که پژوهش‌های قابل توجهی را در روانشناسی به خود اختصاص داده‌اند (نورم[12]، ۲۰۰۱). افراد خوشبین بهترین‌ها را در یک شرایط در نظر گرفته و انتظار نتیجهٔ مثبت از شرایط خاص دارند. در مقابل، افراد بدبین به بدترین نکات یک رویداد اهمیت داده و عموماً انتظار نتایج منفی دارند (همان). با وقوع یک رویداد ناگوار، افرادی که خوشبینی را رویهٔ کار خود قرار می‌دهند به نحو بهتری با شرایط پیش آمده مقابله می‌کنند (شایر، کارور و وینتراب[13]، ۱۹۸۶).

در اواخر فوریه ۲۰۲۰، راد، دبین، سوتی، گوریسی، توربلین، فالچی [14] و همکاران (۲۰۲۰) به بررسی بدبینی یا خوشبینی مردم نسبت به بیماری کووید-۱۹ در جامعهٔ اروپا پرداختند. بر اساس این پژوهش اکثر مردم اروپا خوش‌بینی غیرواقع‌بینانه‌ای[15] نسبت به کووید-۱۹ داشتند. خوشبینی غیرواقع‌بینانه می‌تواند از این جهت خطرناک باشد که رفتارهای اجتنابی در خصوص بهداشت و سلامت را کاهش می‌دهد (وینستاین[16]، ۱۹۸۲). بخش عظیمی از شرکت‌کنندگان باور داشتند که تنها کمتر از یک درصد هم‌وطن‌هایشان به این بیماری دچار خواهند

1 Miller, Bersoff & Harwood
2 Hart & Graether
3 Biddlestone, Green & Douglas,
4 vertical individualism
5 horizontal individualism
6 vertical collectivism
7 horizontal collectivism
8 Singelis, Triandis, Bhawuk & Gelfand
9 Adam-Troian, Wagner-Egger, Motyl, Arciszewski, Imhoff, Zimmer
10 optimism
11 pessimism
12 Norem
13 Scheier, Weintraub & Carver
14 Raude, Debin, Souty, Guerrisi, Turbelin, Falchi
15 Unrealistic optimism
16 Weinstein

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

شد و جای نگرانی زیادی وجود ندارد. تقریباً بیش از نیمی از شرکت‌کنندگان باور داشتند احتمال این که دیگران به بیماری کووید-۱۹ مبتلا شوند بیشتر از این است که خودشان مبتلا شوند.

در پژوهشی دیگر، جوانسویچ و ملیچویچ[1] (۲۰۲۰) ارتباط خوشبینی و بدبینی با رفتار مقابله با بیماری کووید-۱۹ را در دو جامعهٔ صربستان و آمریکای لاتین سنجیدند. در این مطالعه موارد زیر مورد سوال قرار گرفت: اعتماد به مردم، ترس از کووید-۱۹، منابع اطلاعاتی و میزان اعتماد به آنها، احتکار، رعایت دستورهای بهداشتی و اعتقاد به نظریات توطئه. بنا بر یافته‌ها، کسانی که نسبت به ویروس کرونا خوش‌بین بودند، به دیگران اعتماد داشتند و به نظریات توطئه در این مورد اعتقاد نداشتند به دستورهای بهداشتی و پیشگیرانه عمل می‌کردند و رفتار احتکار نشان نمی‌دادند. این در حالی است که افرادی که نسبت به این همه‌گیری بدبین بودند، به دیگران اعتماد نداشتند و به نظریات توطئه باور داشتند با این که به دستورهای بهداشتی و پیشگیرانه عمل می‌کردند، اما رفتار احتکار و ترس بیشتری نشان می‌دادند. پژوهشی در گذشته بیان کرده بود که در مواجهه با نظریات توطئه افراد بدبین به احتمال بیشتری آنها را می‌پذیرند (فرنهام[2]، ۲۰۱۳). با اینحال، این به آن معنا نیست که خوشبینی ضرورتاً پیامدهای مثبتی دارد. در همین پژوهش نشان داده شد که مثبت‌نگری صربستانی‌ها ممکن است به راه‌اندازی مهمانی‌ها و شکستن فاصلهٔ اجتماعی منجر شود.

احساس کنترل و اطمینان

انگیزهٔ یافتن معنی در زندگی اجتماعی با تمایل انسان به کنترل و تسلط بر زندگی خود مرتبط است. افرادی که در این راه مایوس می‌شوند در محیط خود به دنبال ساختارهای شناختی می‌گردند (کی، ویتسون، گاچر و گالینکسی[3]، ۲۰۰۹). نبود کنترل شخصی بر اوضاع می‌تواند منجر به این شود که فرد از الگوهای غیرواقعی برای معنا دادن به شرایط موجود استفاده کند و به این صورت به نظریات توطئه باور پیدا کند (داگلاس و همکاران، ۲۰۱۷). عدم قدرت در مسائل سیاسی نیز می‌تواند باور به نظریات توطئه را پیش‌بینی کند (یوسینسکی، کلوفستاد و اتکینسون[4]، ۲۰۱۶؛ یوسینسکی و پرنت، ۲۰۱۴).

اولکسی و همکاران (۲۰۲۱) با انجام پژوهشی در کشور لهستان به این موضوع پرداختند که آیا عدم کنترل شخصی و جمعی می‌تواند پیش‌بین روی آوردن به نظریات توطئه باشد یا خیر. آن‌ها با پرسش‌هایی مانند "کرونا باعث شده احساس کنم که دیگر کنترل زندگی‌ام دست من نیست." کنترل شخصی شرکت‌کنندگان را ارزیابی کردند. و با پرسش‌هایی مانند "لهستانی‌ها بهتر از هر ملت دیگری می‌توانند از پس کرونا بربیایند" کنترل جمعی را سنجیدند. بنا بر یافته‌ها، عدم وجود کنترل شخصی و جمعی هردو پیش‌بین باور به نظریات توطئه بودند.

در پژوهش دیگری، لارسن، دونالدسن و موهانتی[5] (۲۰۲۰) ارتباط چهار متغیر را با باور به نظریات توطئه مورد بررسی قرار دادند. فرضیهٔ آنها این بود که بالا بودن سطح عدم تحمل بلاتکلیفی[6]، اضطراب، مستعد هذیان بودن[7]و پارانویا با باور بیشتر به نظریات توطئهٔ کووید-۱۹ مرتبط باشد. عدم تحمل بلاتکلیفی یک ویژگی فردی است که در آن بلاتکلیفی مورد انزجار فرد است. مستعد هذیان بودن یکی از ابعاد شخصیت اسکیزوتایپی[8] است که تجارب ادراکی عجیب و غریب، انزوای اجتماعی و کاهش لذت را شامل می‌شود. پارانویا نیز نزدیکی زیادی با اسکیزوتایپی دارد. این پژوهشگران نقش اضطراب، مستعد هذیان بودن و پارانویا را به عنوان میانجی در رابطهٔ بین عدم تحمل بلاتکیفی و باور به نظریات توطئه آزمودند. یافته‌ها نشان دادند که عدم تحمل بلاتکلیفی و باور به نظریات توطئه با یکدیگر همبستگی مثبت دارند. مستعد هذیان بودن و پارانویا نقش میانجی‌گر را در این رابطه داشتند و رابطهٔ تحمل بلاتکلیفی و باور به نظریات توطئه را تبیین کردند. همچنین پارانویا و مستعد هذیان بودن هر دو نیز با باور به نظریات توطئه رابطهٔ مثبت داشتند. بر خلاف فرضیهٔ پژوهشگران، اضطراب رابطه‌ای با باور به نظریات توطئه نداشت و به عنوان میانجی‌گر نیز ایفای نقش ننمود.

1 Jovančević & Milićević
2 Furnham
3 Kay, Whitson, Gaucher & Galinsky
4 Uscinski, Klofstad & Atkinson
5 Larsen, Donaldson &Mohanty
6 Intolerance of uncertainty (IU)
7 Delusion-proneness
8 Schizotypal

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

یکی دیگر از پیش‌بین‌های مورد توجه قرار گرفته در باور به نظریات توطئهٔ کووید-۱۹ تفکر تک‌گرایانه[1] است. سیستم تفکر تک‌گرایانه بیانگر آن است که در جهان‌بینیِ بستهٔ فرد تمامی باورها یکدیگر را حمایت می‌کنند و هیچ‌گاه به تناقض کشیده نمی‌شوند (وود، داگلاس و ساتن[2]، ۲۰۱۲). در این رابطه، میلر (۲۰۲۰) میزان باور شرکت‌کنندگان به ۱۱ نوع نظریهٔ توطئهٔ مربوط به کووید-۱۹ را مورد سنجش قرار داد. بنا بر یافته‌ها، باور به این نظریات با یکدیگر همبستگی داشتند. ۸۵ درصد شرکت‌کنندگان به بیش از حداقل یکی از این نظریات توطئه باور داشتند، ۶۰ درصد به بیش از سه نظریهٔ توطئه باور داشتند، و ۳۰ درصد نیز به حداقل شش تا از این نظریات توطئه باور داشتند. در یک سیستم تفکر تک‌گرایانه، باور این نظریات یکدیگر را تقویت می‌کنند و هر یک گواهی برای دیگری می‌شود. در این پژوهش ارتباط ترجیحات سیاسی، تفکر توطئه‌گرا و عدم اطمینان نیز بررسی شد. جمهوری‌خواهان بیشتر بر این باور بودند که ویروس کرونا تصادفا توسط چینی‌ها منتشر شده و یا به عنوان سلاح بیولوژیکی توسط چین ساخته شده است. استقلال‌گرایان[3] نیز بیش از آزادی‌خواهان به هر سه نظریهٔ توطئهٔ اصلی باور داشتند. علاوه بر این، میانجی‌گری احساس عدم اطمینان در رابطهٔ بین باور به نظریهٔ توطئهٔ انتشار ویروس کرونا توسط چین به صورت تصادفی یا به عنوان سلاح بیولوژیکی با باور به نظریهٔ توطئه‌ای که اعلام می‌دارد آمریکا تصادفا ویروس را منتشر کرده است بررسی شد. نقش میانجی‌گری احساس عدم اطمینان در این رابطه تایید شد. به دیگر بیان، افرادی که در همه‌گیری دچار احساس عدم اطمینان بیشتری هستند به احتمال بیشتری در زنجیرهٔ نظریات توطئهٔ کووید-۱۹ به دام می‌افتند.

راتموند و همکاران (۲۰۲۰) دو هدف اصلی را در پژوهش خود دنبال کردند. یک هدف آنها این بود که اعتماد به علم و یافته‌های علمی را در جامعهٔ آلمان بسنجند که به این منظور آزمون خود را در دو نمونهٔ مجزای متخصصان ویروس‌شناسی و همه‌گیرشناسی و مردم عادی انجام داده و نتایج را با یکدیگر مقایسه کردند. هدف دیگر آنها شناسایی پیش‌بین‌های موثر در باور به نظریات توطئه کووید-۱۹ بود. در این راستا، از یک سو تفاوت‌های فردی در تعدادی از متغیرهای روانشناختی و از سوی دیگر، میزان آشنایی با و پذیرفتن ۱۵ باور غلط مرتبط با کووید-۱۹ مورد سنجش قرار گرفت. پژوهشگران چهار الگوی کلی را در نحوهٔ پاسخ‌گویی به سوالات آزمون شناسایی کردند. الگوی اول میانه‌روها[4] بودند که با ۵۵ درصد بیشترین درصد پاسخ‌دهندگان را به خود اختصاص دادند. ۱۷ درصد شرکت‌کنندگان نیز که گروه محتاطان را تشکیل می‌دادند بیش از متخصصان خطر ویروس کرونا را جدی می‌گرفتند. این دو گروه به صورت کلی به نظریات توطئه اعتقاد نداشتند. اما دو گروه دیگر، یعنی انکارکنندگان و شکاکان، به نظریات توطئهٔ کووید-۱۹ باور داشته و آنها را منتشر می‌کردند. خصیصهٔ اصلی گروه انکارکنندگان بزرگ‌نمایی اخباری بود که بیانگر جدیت و خطر همه‌گیری بودند. این گروه در ارزیابی شناختی خود عدم اطمینان بسیار بالایی داشتند. همچنین کمتر از گروه‌های دیگر با اخبار و اطلاعات خطر کووید-۱۹ مواجه شده بودند. بنا بر تبیین پژوهشگران، عدم اطمینان به یافته‌های علمی در گروه انکارکنندگان بازتاب گروه ضد-نخبهٔ[5] آلمان است که اصالت و اعتبار نخبگان و متخصصان را زیر سوال می‌برند. خصیصهٔ اصلی گروه شکاکان نیز علاوه بر اختلاف نظر با متخصصان این است که در ارزیابی خطر همه‌گیری، اطمینان و اعتماد به نفس پایین‌تری داشتند. قابل ذکر است هردوی این گروه‌ها از تحصیلات کمتری نسبت به گروه‌های دیگر برخوردار بوده و خودشیفتگی جمعی[6] در آنها بیشتر بود.

پیش از این، مارچلوسکا، سیچوکا و کسفسکا[7] (۲۰۱۷) نشان داده بودند که در شرایط عدم اطمینان، نیاز به بسته بودن[8] می‌تواند با روی آوردن به نظریات توطئه و انتشار آنها مرتبط باشد. در پژوهش‌های انجام شده در رابطه با نظریات توطئهٔ کووید-۱۹ نیز به پیش‌بین بودن عدم اطمینان اشاره شد. پیشنهاد می‌شود پژوهشگران به نقش نیاز به بسته بودن در رابطهٔ بین عدم اطمینان و باور به نظریات توطئه در ارتباط با کووید-۱۹ بپردازند.

پیامدهای باور به نظریات توطئه در رابطه با کووید-۱۹

1 Monological thinking
2 Wood, Douglas & Sutton
3 Independents
4 Mainstream
5 Anti-elitist
6 Collective narcissism
7 Marchlewska, Cichocka & Kossowska
8 Need for closure

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

بیماری کووید-۱۹ یک بیماری مسری جدید است. از این جهت افراد بسیار زیادی از سراسر جهان به سرعت به آن مبتلا شدند و از آنجایی که از ابتدای شیوع آن داروی خاصی برای مقابله و از بین بردن آن وجود نداشت، در سراسر جهان فراگیر شده است. تعداد مبتلایان تا به الان بیش از ۸۴ میلیون نفر در کل دنیا بوده و از این تعداد بیش از ۶۰ میلیون نفر بهبود یافته و نزدیک به ۲ میلیون نفر جان خود را از دست داده‌اند (ورلدمیتر[1]، ۲۰۲۰). تا پیش از اختراع و توزیع واکسن، دانشمندان تنها راه مقابله با آن را رعایت و انجام روش‌های پیشگیری و اجتنابی می‌دانستند، اما اعتقاد به نظریات توطئه احتمال رعایت کردن پروتکل‌های بهداشتی را کاهش می‌دهد که این موضوع به گسترش بیش از حد ویروس کرونا منجر می‌شود (راتموند و همکاران،۲۰۲۰). برای مثال، تعدادی از این افراد در سراسر دنیا اقدامات ضد قرنطینه‌ای انجام داده‌اند و بدون ماسک زدن به صورت تجمعی قرنطینه را شکسته و به مکان‌های عمومی آمده‌اند و اعتراض خود را به گوش سایرین رسانده‌اند (برانس و همکاران، ۲۰۲۰).

در نظرسنجی انجام شده توسط اکانمیست (۲۰۲۰)، ۴۱ درصد از امریکایی‌ها اقدامات شهروندان در مقابل کرونا را زیاده‌روی و بزرگ جلوه دادن تلقی کردند. ۲۶ درصد معتقد بودند که رفتار شهروندان در این باره مناسب بوده و ۱۸ درصد بر این باور بودند که شهروندان به اندازهٔ کافی کرونا را جدی نمی‌گیرند. اولکسی و همکاران (۲۰۲۱) رابطهٔ نظریات توطئه بر اقدامات مقابله‌ای با ویروس کرونا را مطالعه کردند. آنها ابتدا دو الگوی نظریات توطئه را پیشنهاد دادند: ۱- نظریات توطئهٔ کلی که گروه‌های ذی‌نفع را علت انتشار ویروس کرونا می‌دانند؛ و ۲- نظریاتی که دولت‌ها را مقصر دانسته و ادعا دارند که دولت‌ها در حال پنهان‌سازی اصل ماجرا برای رسیدن به خواسته‌های ضدآزادی‌خواهانهٔ خود هستند. در این پژوهش، از یک سو، باور به نظریات توطئه از انواع مختلف، و از سوی دیگر، میزان رعایت دستورهای اجتنابی و بهداشتی در مقابل با کووید-۱۹ مورد سنجش قرار گرفت. بنا بر یافته‌ها، افرادی که به نظریات توطئهٔ دستهٔ دوم اعتقاد داشتند و دولت و دستگاه‌های دولتی را مقصر می‌دانستند در رعایت رفتارهای اجتنابی و بهداشتی به خصوص در رعایت فاصلهٔ اجتماعی و شستن دست‌ها اهمالکارتر بودند.

در مطالعه‌ای ترکیبی که شامل یک پژوهش همبستگی، یک پژوهش آزمایشی و یک پژوهش طولی بود، پامرر، لیلهولت، بوهم و وینتر[2] (۲۰۲۰) اثرات اجتماعی ناشی از نظریات توطئه را در دانمارک مورد مطالعه قرار دادند. گروه آزمایشی با چندین نظریهٔ توطئهٔ سیاسی روبه‌رو شدند. پس از آن، نظرشان در مورد اقدامات پیشگیرانه در مقابل کرونا مورد ارزیابی قرار گرفت. این آزمایش در دو مرحلهٔ دیگر نیز انجام شد تا تاثیر نظریات توطئه بر رفتار اجتماعی شرکت‌کنندگان در طول زمان اندازه‌گیری شود. مواجهه با نظریات توطئه آثار زیر را به دنبال داشت: اعتماد کمتر نسبت به دستگاه‌های دولتی، کاهش رعایت دستورهای بهداشتی اعلام شده از سوی دولت، کاهش رفتار رعایت فاصلهٔ اجتماعی و کاهش فعالیت‌های اجتماع‌پسندانه. نکتهٔ قابل توجه اینکه دستکاری نظریات توطئه رفتار شست و شوی دست‌ها را کاهش نداد. سایر پژوهش‌های گزارش‌شده در این مقاله تا قبل از این مطالعه از نوع همبستگی بودند. برخلاف آنها، این پژوهش امکان استنباط علّی اثرات باور به نظریات توطئه را فراهم نمود.

از دیگر پیامدهای مرتبط با نظریات توطئه بیگانه هراسی[3] است، که منظور از آن ترس و بی‌اعتمادی غیرمنطقی نسبت به بیگانگان است. در بیگانه هراسی یک گروه خاص بیگانه به حساب آمده و پیشداوری‌هایی نسبت به آنان صورت می‌گیرد. برای مثال، با شروع رکود اقتصادی در یک کشور، پدیدهٔ بیگانه‌هراسی نیز در خصوص نرخ بیکاری رشد می‌کند و انگشت اتهام به سمت بیگانگان گرفته می‌شود (بوردو[4]، ۲۰۱۰). بیگانه هراسی در جوامع فردگرا نسبت به جوامع جمع‌گرا رایج‌تر است (کیم، شرمن و آپگراف[5]، ۲۰۱۶). دلیل احتمالی این موضوع آن است که در جوامع جمع‌گرا فرد احساس تعلق به جمعی دارد که احتمالا در کنار هم راه حلی برای مقابله با مشکل به وجود آمده پیدا می‌کنند و به نحوی کنترل شرایط را به دست می‌گیرند (فالکنر، شالر، پارک و دانکن[6]، ۲۰۰۴). این در حالی است که در جوامع فردگرا فرد نمی‌تواند از این روش مقابله‌ای استفاده کند و لذا احتمال بیشتری دارد که به بیگانه‌هراسی روی آورد. در مواجهه با خطری که سلامت انسان را تهدید می‌کند، میزان آسیب‌پذیری و روش‌های مقابله‌ای بر درک و ارزیابی فردی از آن خطر تاثیر می‌گذارد (کیم و همکاران، ۲۰۱۶). با شیوع کرونا در آمریکا نیز خبر حملات فیزیکی یا کلامی نسبت به آسیایی-آمریکایی‌ها شنیده شد (شهسواری و

1 Worldmeter
2 Pummerer, Böhm, Lilleholt, Winter, Zettler & Sassenberg
3 Xenophobia
4 Bordeau
5 Kim, Sherman & Updegraff
6 Faulkner, Schaller, Park & Duncan,

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

همکاران، ۲۰۲۰). در مطالعهٔ اولکسی و همکاران (۲۰۲۱) اعتقاد به نظریات توطئه‌ای که دولت یا گروه خاصی را هدف قرار می‌داد با بیگانه هراسی ارتباط داشت. به طور مشابه، پذیرفتن نظریات توطئهٔ مرتبط با یهودی‌ها با تبعیض قائل شدن نسبت به این گروه مرتبط بود (بیلویز، وینوسکی، کوفتا و ویزیک[1]، ۲۰۱۳). در مطالعه‌ای دیگر، جولی، ملیدی[2] و داگلاس (۲۰۲۰) رابطهٔ باور به نظریات توطئه با پیشداوری نسبت به گروه‌های قومی را بررسی کردند. فرضیهٔ ایشان، یعنی پیش بینی شدن پیشداوری نسبت به قومیت‌ها توسط باور به نظریات توطئه تأیید شد. پیشنهاد می‌شود برای آزمودن این فرضیه در ارتباط با کووید-۱۹ نیز پژوهش‌هایی صورت گیرد.

در هفته‌هایی که نظریهٔ توطئهٔ اینترنت نسل پنجم رواج یافته بود گروهی به دکل‌های ارتباطی در شمال آمریکا، استرالیا و سراسر اروپا حمله بردند. همچنین تعدادی از کارمندان مخابرات نیز مورد آزار لفظی یا فیزیکی قرار گرفتند (انکل[3]، ۲۰۲۰؛ سرولوس[4]، ۲۰۲۰؛ پازلی[5]، ۲۰۲۰). به این ترتیب، اعتقاد به یک نظریهٔ توطئه موجب اقدامات خشونت‌آمیز غیرمنطقی شد. این الگو در گذشته نیز مورد پژوهش قرار گرفته است (برای نمونه، یوسکینسکی و پرنت، ۲۰۱۴). برخی از دانشمندان نظریات توطئه را پیَش‌بین ارتکاب جرم روزمره می‌دانند (جولی، داگلاس، لیت[6] و شاردر، ۲۰۱۹). میانجی احتمالی بین نظریات توطئه و ابراز خشونت احساس عصبانیت است. البته عصبانیت همیشه به رفتار خشونت‌آمیز منجر نمی‌شود (هالپرین[7]، ۲۰۰۸)؛ حتی گاهی ممکن است به رفتارهای جامعه‌پسندانه نیز منجر شود (ون دورن، زیلنگر و بروگلمانس[8]، ۲۰۱۴). جولی و پترسون (۲۰۲۰) مطالعه‌ای در این رابطه انجام دادند. فرضیه‌های آنها این بود که نظریات توطئه با بروز رفتارهای خشونت‌آمیز رابطه دارد، و عصبانیت و پارانویا به ترتیب به عنوان متغیرهای میانجی‌گر و تعدیلگر در این رابطه ایفای نقش می‌کنند. اعتقاد به نظریات توطئه دربارهٔ اینترنت نسل پنجم و همچنین ذهنیت توطئه‌گرا، هر دو با موجه سازی و تمایل به بروز خشونت کلی رابطهٔ مثبت داشت. علاوه بر این، احساس عصبانیت در این رابطه نقش میانجی را داشت، به ویژه وقتی که بدبینی و پارانویا بالا بود.

باور به نظریات توطئه در رابطه با کووید-۱۹ و واکسینه شدن

در حال حاضر که واکسن کرونا ساخته شده است مجموعهٔ جدیدی از نظریات توطئه در مرکز توجه قرار گرفته‌اند. بسیاری از مردم از این واکسن هراس دارند و مایل به تزریق آن نیستند (هورسنی، فاینالیسن، چتوود و بگنی[9]، ۲۰۲۰؛ رومر و جیمیسون، ۲۰۲۰). این ترس ممکن است ناشی از جدی نشمردن وخامت مرگ‌بار بودن بیماری کووید- ۱۹، عوارض جانبی واکسن، و یا باور به نظریات توطئه در رابطه با واکسن باشد (جولی و داگلاس، ۲۰۱۴؛ برتین، نرا و دلوویی[10]، ۲۰۲۰). به هر حال این باورها با ترغیب عدم تزریق واکسن می‌تواند در مسیر کنترل بیماری مانع ایجاد نموده و پیامدهای زیانباری داشته باشد. به عنوان مثال، در کشور پاکستان دو سیاستمدار بزرگ نظریات توطئه‌ای را در رابطه با واکسن کووید-۱۹ مطرح نموده و اظهار داشتند که این بیماری توهمی بیش نیست و توطئه‌ای بزرگ علیه کشور های مسلمان است. این موضوع منجر به تردید و مقاومت مردم در برابر تزریق واکسن شد (خان، ملحی، الوطیبی، الزریعه، الانازی، تنویر[11] و همکاران، ۲۰۲۰). باور به نظریات توطئه از طریق تاثیری که بر کاستن از اعتماد به علم و موسسات پزشکی و همچنین دانش عینی کم در رابطه با واکسن دارد، منجر به افزایش تردید مردم برای تزریق واکسن می‌شود (میلوسویچ-دردویچ، ماری، وی‌دویچ ومیلوس‌ویچ[12]، ۲۰۲۱). در مطالعه ای در فرانسه، باور به نظریات توطئهٔ کرونای خارج گروهی (مرتبط با دولت ها و دانشمندان خارجی) نسبت به نظریات توطئهٔ داخل گروهی (مرتبط با دولت فرانسه) رابطهٔ منفی قوی تری با نگرش علمی به واکسن و قصد تزریق واکسن داشت. در تبیین این یافته، منشاء خارجی بیماری (به عنوان مثال، نقش مقامات چینی) و بی اعتمادی به شرکت های دارویی بین المللی (از جمله موسسه پاستور) مدنظر قرار گرفت (برتین و همکاران، ۲۰۲۰). با توجه به مطالعات می‌توان نتیجه گرفت که تمامی انواع نظریات توطئه ممکن است

1 Bilewicz, Winiewski, Kofta & Wójcik
2 Meleady
3 Ankel
4 Cerulus
5 Pasley
6 Leite & Schrader
7 Halperin
8 Van Doorn , Zeelenberg & Breugelmans
9 Hornsey, Finlayson, Chatwood & Begeny
10 Bertin, Nera & Delouvée
11 Khan, Mallhi, Alotaibi, Alzarea, Alanazi, Tanveer
12 Milošević-Djordjević, Mari, Vdović & Milošević

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

باعث کاهش ایمن سازی مردم شوند، از این رو محققان، سیاست گذاران، مقامات بهداشتی و روزنامه نگاران باید ابتکارات لازم را برای حل این مسئله به کار گیرند. به علاوه، یک پیشنهاد پژوهشی تمرکز بر نظریات توطئهٔ مرتبط با واکسن کرونا در مطالعات بعدی است.

بحث و نتیجه‌گیری

نظریات توطئه با وقوع یک حادثه در سطح جهانی یا ملّی در مرکز توجه اذهان قرار می‌گیرند. این نظریات ایده‌هایی را دربارهٔ علت بروز آن حادثه بیان می‌کنند. با شیوع ویروس کرونا در سطح جهان نیز نظریات توطئهٔ متفاوتی شکل گرفت. در این مقاله، یافته‌های پژوهش‌هایی که به بررسی پیش‌بین‌ها و پیامدهای باور به نظریات توطئه مرتبط با کووید-۱۹ پرداخته بودند مرور شد. اگرچه نمی‌توان متغیر واحدی را به عنوان پیش‌بین نظریات توطئه اعلام کرد (رتمنود و همکاران، ۲۰۲۰)، در این مقاله به هیجانات (خشم و عصبانیت)، ترجیحات سیاسی، خوشبینی و بدبینی، احساس درماندگی و عدم اطمینان به عنوان پیش‌بین‌های باور به نظریات توطئه اشاره شد. در این بین حجم زیادی از مقالات به رابطهٔ ترجیحات سیاسی و باور به نظریات توطئه کووید-۱۹ پرداخته بودند. طبق پژوهش‌های صورت گرفته جمهوری‌خواهان به احتمال بیشتری نظریات توطئه را می‌پذیرند. درمورد پیامدها، رابطهٔ نظریات توطئه با عمل به دستورات پیشگیرانه و بهداشتی، رعایت فاصلهٔ اجتماعی، خشونت و بیگانه هراسی مورد مطالعه قرار گرفته است. باور به نظریات توطئه با احتمال کمتر رعایت دستورات بهداشتی مخصوصا رعایت فاصلهٔ اجتماعی و احتمال بیشتر ابراز خشونت و بیگانه هراسی مرتبط شناخته شده است.

منابع

Adam-Troian, J., Wagner-Egger, P., Motyl, M., Arciszewski, T., Imhoff, R., Zimmer, F., et al. (2020). Investigating the links between cultural values and belief in conspiracy theories: The key roles of collectivism and masculinity. *Political Psychology*.

Allcott, H., Boxell, L., Conway, J., Gentzkow, M., Thaler, M., & Yang, D. (2020). Polarization and public health: Partisan differences in social distancing during the coronavirus pandemic. *Journal of Public Economics*, 191, 104254.

Allport, G. W., & Postman, L. (1946). An analysis of rumor. *Public opinion quarterly*, 10(4), 501-517.

Ankel, S. (2020). Law enforcement officials fear that the US will see an increase in arson and violence linked to 5G conspiracy theories, according to reports. Business Insider. *Business Insider*.

Beauchamp, Z. (2020). The stunning contrast between Biden and Trump on coronavirus.

Bertin, P., Nera, K., & Delouvée, S. (2020). Conspiracy beliefs, rejection of vaccination, and support for hydroxychloroquine: A conceptual replication-extension in the COVID-19 pandemic context. *Frontiers in psychology*, 11, 2471.

Bessi, A., Coletto, M., Davidescu, G. A., Scala, A., Caldarelli, G., & Quattrociocchi, W. (2015). Science vs conspiracy: Collective narratives in the age of misinformation. *PloS one*, 10(2), e0118093.

Biddlestone, M., Green, R., & Douglas, K. M. (2020). Cultural orientation, power, belief in conspiracy theories, and intentions to reduce the spread of COVID-19. *British Journal of Social Psychology*, 59(3), 663-673.

Bilewicz, M., Winiewski, M., Kofta, M., & Wójcik, A. (2013). Harmful Ideas, The Structure and Consequences of Anti-S emitic Beliefs in Poland. *Political Psychology*, 34(6), 821-839

Bordeau, Jamie. (2010). Xenophobia the violence of fear and death. New York, the USA, 4-6.

Bruns, A., Harrington, S., & Hurcombe, E. (2020). 'Corona? 5G? or both?': the dynamics of COVID-19/5G conspiracy theories on Facebook. *Media International Australia*, *177*(1), 12-29.

Cerulus, L. (2020). 5G arsonists turn up in continental Europe. *Politico*.

Douglas, K. M., & Sutton, R. M. (2008). The hidden impact of conspiracy theories: Perceived and actual influence of theories surrounding the death of Princess Diana. *The Journal of social psychology*, 148(2), 210-222.

Douglas, K. M., Sutton, R. M., Callan, M. J., Dawtry, R. J., & Harvey, A. J. (2015). Someone is pulling the strings: Hypersensitive agency detection and belief in conspiracy theories. *Thinking & Reasoning*, 22(1), 57–77.

Eberl, J, M., Huber, R, A. (2020). From Populism to the 'Plandemic': Why populists believe in COVID-19 Conspiracies.

Eckert, K. S., Sopory, P., Day, A., Wilkins, L. L., Padgett, D., & Novak, J. (2016). Evidence Syntheses to Support the Guideline on Emergency Risk Communication. Geneva, Switzerland: World Health Organization.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

Economist. (2020). "Toplines for March 8–10 Economist/YouGov Poll".

Evans, J. H., & Hargittai, E. (2020). Who Doesn't Trust Fauci? The Public's Belief in the Expertise and Shared Values of Scientists in the COVID-19 Pandemic. *Socius*, 6, 2378023120947337.

Faulkner, J., Schaller, M., Park, J. H., & Duncan, L. A. (2004). Evolved disease-avoidance mechanisms and contemporary xenophobic attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 7(4), 333-353.

Franks, B., Bangerter, A., Bauer, M. W., Hall, M., & Noort, M. C. (2017). Beyond "monologicality"? Exploring conspiracist worldviews. *Frontiers in Psychology*, 8, 861.

Freeman, D., Waite, F., Rosebrock, L., Petit, A., Causier, C., East, A., et al. (2020). Coronavirus conspiracy beliefs, mistrust, and compliance with government guidelines in England. *Psychological Medicine*, 1-13.

Furnham, A. (2013). Commercial conspiracy theories: A pilot study. *Frontiers in Psychology*, 4, 379.

Goertzel, T. (1994). Belief in conspiracy theories. *Political psychology*, 731-742.

Gogarty, K., & Hagle, C. (2020). A guide to right-wing media reactions and conspiracy theories surrounding coronavirus. Media Matters for America.

Graham-Harrison, E., & Kuo, L. (2020). China's coronavirus lockdown strategy: brutal but effective. *The Guardian*, 19.

Groenendyk, E. W., & Banks, A. J. (2014). Emotional rescue: How affect helps partisans overcome collective action problems. *Political Psychology*, 35(3), 359–378.

Halperin, E. (2008). Group-based hatred in intractable conflict in Israel. *Journal of Conflict Resolution*, 52(5), 713-736.

Han, J., Cha, M., & Lee, W. (2020). Anger contributes to the spread of COVID-19 misinformation. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*, 1(3).

Harper, C. A., Satchell, L. P., Fido, D., & Latzman, R. D. (2020). Functional fear predicts public health compliance in the COVID-19 pandemic. *International journal of mental health and addiction*, 1-14.

Hart, J., & Graether, M. (2018). Something's going on here: Psychological predictors of belief in conspiracy theories. *Journal of Individual Differences*, 39(4), 229–237.

Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context. *Online readings in psychology and culture*, 2(1), 2307-0919.

Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations: Software of the mind* (3rd ed.). New York: McGraw Hill Professional.

Hornsey, M. J., Finlayson, M., Chatwood, G., & Begeny, C. T. (2020). Donald Trump and vaccination: The effect of political identity, conspiracist ideation and presidential tweets on vaccine hesitancy. *Journal of Experimental Social Psychology*, 88, 103947.

Huneman, P., & Vorms, M. (2018). Is a unified account of conspiracy theories possible? *Argumenta Oeconomica Cracoviensia*, 3, 49-72.

Imhoff, R., & Lamberty, P. (2020). A bioweapon or a hoax? The link between distinct conspiracy beliefs about the Coronavirus disease (COVID-19) outbreak and pandemic behavior. *Social Psychological and Personality Science*, 11(8), 1110-1118.

Islam, M. S., Sarkar, T., Khan, S. H., Kamal, A. H. M., Hasan, S. M., Kabir, A., et al. (2020). COVID-19–related infodemic and its impact on public health: A global social media analysis. *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 103(4), 1621.

Jolley, D., & Douglas, K. M. (2014). The effects of anti-vaccine conspiracy theories on vaccination intentions. *PloS one*, 9(2), e89177.

Jolley, D., Douglas, K. M., Leite, A. C., & Schrader, T. (2019). Belief in conspiracy theories and intentions to engage in everyday crime. *British Journal of Social Psychology*, 58(3), 534-549.

Jolley, D., Meleady, R., & Douglas, K. M. (2020). Exposure to intergroup conspiracy theories promotes prejudice which spreads across groups. *British Journal of Psychology*, 111(1), 17-35.

Jolley, D., & Paterson, J. L. (2020). Pylons ablaze: Examining the role of 5G COVID-19 conspiracy beliefs and support for violence. *British journal of social psychology*, 59(3), 628-640.

Jovančević, A., & Milićević, N. (2020). Optimism-pessimism, conspiracy theories and general trust as factors contributing to COVID-19 related behavior–A cross-cultural study. *Personality and individual differences*, 167, 110216.

Kaplow, J. B., Curran, P. J., Angold, A., & Costello, E. J. (2001). The prospective relation between dimensions of anxiety and the initiation of adolescent alcohol use. *Journal of clinical child psychology*, 30(3), 316-326.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

Kay, A. C., Whitson, J. A., Gaucher, D., & Galinsky, A. D. (2009). Compensatory control: Achieving order through the mind, our institutions, and the heavens. *Current Directions in Psychological Science*, 18(5), 264–268.

Khan, Y. H., Mallhi, T. H., Alotaibi, N. H., Alzarea, A. I., Alanazi, A. S., Tanveer, N., et al. (2020). Threat of COVID-19 vaccine hesitancy in Pakistan: the need for measures to neutralize misleading narratives. *The American journal of tropical medicine and hygiene*, 103(2), 603-604.

Kim, H. S., Sherman, D. K., & Updegraff, J. A. (2016). Fear of Ebola: The influence of collectivism on xenophobic threat responses. *Psychological Science*, 27(7), 935-944.

Larsen, E, M., Donaldson, K, R., Mohanty, A. (2020). Conspiratorial thinking during COVID-19: The roles of paranoia, delusion-proneness, and intolerance to uncertainty.

Lasco, G. (2020). Medical populism and the COVID-19 pandemic. *Global Public Health*, 15(10), 1417-1429.

MacKuen, M., Wolak, J., Keele, L., & Marcus, G. E. (2010). Civic engagements: Resolute partisanship or reflective deliberation. *American Journal of Political Science*, 54(2), 440–458.

Marchlewska, M., Cichocka, A., & Kossowska, M. (2018). Addicted to answers: Need for cognitive closure and the endorsement of conspiracy beliefs. *European Journal of Social Psychology*, 48(2), 109-117.

Miller, J. M. (2020). Do COVID-19 conspiracy theory beliefs form a monological belief system? *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique*, 53(2), 319-326.

Miller, J. M., & Saunders, K. L. (2016). Conspiracy theories in the United States: More commonplace than extraordinary. *Critical Review*, 28(1), 127-136.

Miller, J. G., Bersoff, D. M., & Harwood, R. L. (1990). Perceptions of social responsibilities in India and in the United States: Moral imperatives or personal decisions? *Journal of personality and social psychology*, 58(1), 33.

Milošević-Djordjević, J., Mari, S., Vdović, M., & Milošević, A. (2021). Links between conspiracy beliefs, vaccine knowledge, and trust: Anti-vaccine behaviour of Serbian adults. *Social Science & Medicine*, 113930.

Montanaro, D. (2020). FACT CHECK: Trump Compares Coronavirus to the Flu, but it Could Be 10 Times Deadlier. Coronavirus Live Update.

Moons, W. G., Eisenberger, N. I., & Taylor, S. E. (2010). Anger and fear responses to stress have different biological profiles. *Brain, behavior, and immunity*, 24(2), 215-219.

Motta, M., Stecula, D., & Farhart, C. (2020). How Right-Leaning Media Coverage of COVID-19 Facilitated the Spread of Misinformation in the Early Stages of the Pandemic in the U.S. *Canadian Journal of Political Science*, 53(2), 335-342.

Norem, J. K. (2001). Defensive pessimism, optimism, and pessimism.

Olatunji, O. S., Ayandele, O., Ashirudeen, D., & Olaniru, O. S. (2020). "Infodemic" in a pandemic: COVID-19 conspiracy theories in an african country. *Social Health and Behavior*, 3(4), 152.

Oleksy, T., Wnuk, A., Maison, D., & Łyś, A. (2021). Content matters. Different predictors and social consequences of general and government-related conspiracy theories on COVID-19. *Personality and Individual Differences*, 168, 110289.

Pasley, J. (2020). 17 cell phone towers in New Zealand have been vandalized since the lockdown, coinciding with a boom in 5G conspiracy theories. *Business Insider*.

Pummerer, L., Böhm, R., Lilleholt, L., Winter, K., Zettler, I., & Sassenberg, K. (2020). Conspiracy theories and their societal effects during the COVID-19 pandemic. *Social Psychological and Personality Science*, 19485506211000217.

Raude, J., Debin, M., Souty, C., Guerrisi, C., Turbelin, C., Falchi, A., et al. (2020). Are people excessively pessimistic about the risk of coronavirus infection?

Romer, D., & Jamieson, K. H. (2020). Conspiracy theories as barriers to controlling the spread of COVID-19 in the US. *Social Science & Medicine*, 263, 113356.

Rothmund, T., Farkhari, F., Azevedo, F., & Ziemer, C. T. (2020). Scientific Trust, Risk Assessment, and Conspiracy Beliefs about COVID-19-Four Patterns of Consensus and Disagreement between Scientific Experts and the German Public.

Satchell, L. P., Bacon, A. M., Firth, J. L., & Corr, P. J. (2018). Risk as reward: Reinforcement sensitivity theory and psychopathic personality perspectives on everyday risk-taking. *Personality and Individual Differences*, 128, 162-169.

Scheier, M. F., Weintraub, J. K., & Carver, C. S. (1986). Coping with stress: divergent strategies of optimists and pessimists. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1257

Shahsavari, S., Holur, P., Tangherlini, T. R., & Roychowdhury, V. (2020). Conspiracy in the time of corona: Automatic detection of covid-19 conspiracy theories in social media and the news. arXiv preprint arXiv:2004.13783.

Siikala, A. L. (1990). Interpreting oral narrative. FF communications, 105(245).

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]

Singelis, T. M., Triandis, H. C., Bhawuk, D. P., & Gelfand, M. J. (1995). Horizontal and vertical dimensions of individualism and collectivism: A theoretical and measurement refinement. *Cross-cultural research*, 29(3), 240-275.

Slovic, P., Finucane, M. L., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2004). Risk as analysis and risk as feelings: Some thoughts about affect, reason, risk, and rationality. *Risk Analysis: An International Journal*, 24(2), 311-322.

Stoica, C. A., & Umbreș, R. (2021). Suspicious minds in times of crisis: determinants of Romanians' beliefs in COVID-19 conspiracy theories. *European Societies*, 23(sup1), S246-S261.

Sunstein, C. R., & Vermeule, A. (2009). Conspiracy theories: Causes and cures. *Journal of Political Philosophy*, 17(2), 202-227.

Sutton, R. M., & Douglas, K. M. (2020). Conspiracy theories and the conspiracy mindset: Implications for political ideology. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 34, 118-122.

Swift, A. (2013). Majority in US still believe JFK killed in a conspiracy. Gallup.com, 15.

Torales, J., O'Higgins, M., Castaldelli-Maia, J. M., & Ventriglio, A. (2020). The outbreak of COVID-19 coronavirus and its impact on global mental health. *International Journal of Social Psychiatry*, 66(4), 317-320.

Uscinski, J. E., Klofstad, C., & Atkinson, M. D. (2016). What drives conspiratorial beliefs? The role of informational cues and predispositions. *Political Research Quarterly*, 69(1), 57-71.

Uscinski, J, E., Parent, J, M. (2014) *American Conspiracy Theories*. New York: Oxford University Press.

van Bavel, J. J., Baicker, K., Boggio, P. S., Capraro, V., Cichocka, A., Cikara, M., et al. (2020). Using social and behavioral science to support COVID-19 pandemic response. *Nature Human Behavior*, 4(5), 460-471.

Van Doorn, J., Zeelenberg, M., & Breugelmans, S. M. (2014). Anger and prosocial behavior. *Emotion Review*, 6(3), 261–268.

Van Prooijen, J. W., & Douglas, K. M. (2017). Conspiracy theories as part of history: The role of societal crisis situations. *Memory studies*, 10(3), 323-333.

Weinstein, N. D. (1982). Unrealistic optimism about susceptibility to health problems. *Journal of behavioral medicine*, 5(4), 441-460.

Wood, M. J., Douglas, K. M., & Sutton, R. M. (2012). Dead and alive: Beliefs in contradictory conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, 3(6), 767-773.

World Health Organization (2020). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Situation Report – 13. Geneva, Switzerland: WHO.

Worldmeter. (2020). *Coronavirus Update (Live): 84,939,278 Cases and 1,842,722 Deaths from COVID-19 Virus Pandemic*. Retrieved January 3, 2021 from https://www.worldometers.info/coronavirus/

Yablokov, I. (2015). Conspiracy theories as a Russian public diplomacy tool: The case of Russia Today (RT). *Politics*, 35(3-4), 301-315.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-24]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1400.10.7.18.0]